

Mit, basm, legendă. Mutații ale nucleelor narative

MITISTORIE SI MANIPULARE IN PRESA ROMANEASCA DIN TIMPUL PRIMULUI RAZBOI MONDIAL. STUDIU DE CAZ: REVISTA „RAZBOIUL POPOARELOR” (1914-1915)

Dorin PETRESC

Mythistory and Manipulation in the Romanian Journalism during the First World War. Case Study: The Magazine ‘Războiul popoarelor’ (‘The War of the Peoples’) (1914-1915)

In a period, when we commemorate the centenary of the First World War, we propose a brief analysis of the Romanian media war, approached from the perspective of binomial „History and Handling”, with the focus of the case study on the journal Bucharest, „The war of nations. Chronicle of Blood Years 1914-1916 events”. The editorial staff of this publication, appeared between 1914-1916, offers the readers a comprehensive chronicle of the events from various meridians, trying to outline the war progress, „step by step”. Essentially, even discreetly handled, the reader was informed of a several foreign sources, on the first two years of the First World War, those of Romanian neutrality, to crystallize the pro Antanta and definition of the national interest. A hundred years after those events, the magazine “The war of nations” can be considered as one of the first projects of frontline journalism in our country, representing a particular aspect of the history of Romanian and European media.

Keywords: History, manipulation, collective imaginary, First World War, the history of Romanian journalism, the history of mentalities

Conceptul de „Mitistorie” a pătruns, postdecembrist, pe cortexul istoriografic românesc, grație breșei deschise, cu mult risc și temeritate, ce-i drept, asumate de către istoricul Lucian Boia¹. Profesorul Lucian Boia propune, în principal, „demitizarea” istoriei românilor, cum va fi fost, spre pildă, cea scrisă în maniera ideologizantă a lui Roller sau sub amprenta deformatoare a socialismului naționalist, din „Epoca de Aur”, arătând una dintre racilele propagandei comuniste cu care, se vede, ne-am pricopsit și în ultimele decenii: „...istoria românilor a fost abuziv mitizată și, prin mitizare, mistificată. E cazul de a o demistifica și de a o judeca doar

¹ A se vedea Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 2006; și replica la acest eseu: Ioan Aurel Pop, *Istoria, adevărul și miturile (Note de lectură)*, București, Editura Enciclopedică, 2002.

Incursiuni în imaginar

cu luciditate¹. Teza în sine este susținută și de autoritatea culturală a academicianului Eugen Simion, fost președinte al Academiei Române². Prin urmare, „Mitistoria” nu ar fi altceva decât deformarea adevărului istoric, dictată de o autoritate politică temporală, cu scopul de a se legitima, adică, în ultimă instanță, „jocul cu trecutul” și ficționalizarea acestuia, după dicteul ideologic al unui regim politic sau altul, urmărindu-se, pe termen lung, manipularea imaginarii unor mari comunități umane subsidiare³.

Însă, ajustarea, deformarea și mistificarea „poveștii trecutului” se înscrie într-un tipar universal, ilustrând o realitate manifestă a puterii politice autoritariste, din toate timpurile - „Historia instrumentum Regni” („Istoria, instrumentul puterii”) –, începând cu egiptenii, evreii veterotestamentari, grecii, romanii, și continuând cu Bizanțul, Occidentul medievalității creștine sau, bunăoară, modernitatea „Secolului Naționalităților”.

Ne aflăm într-o perioadă, în care comemorăm un veac de la derularea Primul Război Mondial (1914-1918). Pornind de la un atare cadru, în cele ce urmează, propunem o scurtă analiză a presei de război românești, abordată din perspectiva istoricului, în cheia binomului „*Mitistorie și Manipulare*”, focalizându-ne studiul de caz asupra revistei ilustrate „Războiul Popoarelor. Cronică evenimentelor Anilor de Sânge 1914-1916, redactată de Ion Gorun”.

Acest periodic săptămânal a apărut la București, în *officina* lui I.G. Hertz, fiind redactat de cel care semna sub pseudonimul literar Ion Gorun⁴, nimeni altul decât transilvăneanul Alexandru I. Hodoș (1863-1929), originar din părțile Zărandului, om de litere, traducător, membru al Academiei Române, vicepreședinte al Societății Scriitorilor Români și gazetar⁵.

Încă de la bun început, revista se proclamă o „Cronică de război”. În epocă, demersul nu era unul singular, genul publicistic al cronicii de război regăsindu-se și pe agenda de lucru a unor redacții

¹ Lucian Boia, *Op. cit.*, p. 16.

² Eugen Simion, *Mit, mitizare și demitizare*, în „Curentul”, București, numărul din 22 iulie 1999.

³ O analiză asupra acestei problematice a fost operată de Lucian Boia și în volumul *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*, edițiile I-IV, București, Editura Humanitas, 1998, 2002, 2008, 2013.

⁴ Pe întreaga durată a apariției sale, revista are imprimat explicit, pe coperta fiecărui număr, numele redactorului șef: „Războiul Popoarelor. Cronică evenimentelor anului de sânge 1914 (1915, 1916), redactată de Ion Gorun”.

⁵ Lucian Boia, „Germanofili”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Editura Humanitas, 2010, p. 229.

Mit, basm, legendă. Mutații ale nucleelor narative

de pe Mapamond, cum vor fi fost spre pildă: „The Daily Telegraph”, „News of the World”, „Le Soir”, „WWI Times” („World War First Times”), „Berliner Illustrierte Zeitung”, „Tolnai a Világháború Története”, „The New York Times” etc.

În *Prefață* la nr. 1, editorii revistei „Răsboiul Popoarelor” își avizează publicul țintă: „Suntem martori ai unor vremuri mari. Furtuna ce s-a abătut asupra Europei nu se poate asemăna cu niciuna din marile catastrofe războinice care s-au declanșat până astăzi asupra omenirii!”¹. Sunt recapitulate evenimentele belicoase, pe trei veacuri în urmă, și avertizează că toate acestea însumate nu au provocat atâtea prejudicii, câte nenorociri va aduce, „asupra Pământului”, Marele Război declanșat în vara anului 1914, dat fiind și „efectul noilor arme”, precum mitraliera și gazele otrăvitoare².

Extinderea globală a războiului a deschis oportunități de comunicare media nemaîntâlnite până atunci, aspecte care valorizau prognoza de profit a unui atare proiect jurnalistic. Redacția bucureșteană își motiva astfel demersul:

„O zugrăvire a acestui spectacol cutremurător în măreția lui tragică și sângeroasă are să intereseze pe oricine. Înțelegem, însă, o zugrăvire cu totul nepărtinitoare, care are să pună, sub ochii cititorului, fapte, acte și imagini, care toate împreună să-i dea o icoană despre ceea ce s-a întâmplat. [...] O astfel de operă este publicațiunea pe care o începem...”³.

Cel puțin, la nivelul intențiilor, se afirma, iată, respectarea deontologiei jurnalistice!

Oarecum insolit pentru mediul publicistic dâmbovițean, al începutului de secol XX, periodicul „Răsboiul Popoarelor” se proclama, ab initium, „să dea satisfacție dorinței legitime de a ști... de a oferi contemporanilor și viitorimii o oglindă cu totul fidelă și pe cât cu putință mai completă a vremurilor”⁴.

O obligație asumată, greu de îndeplinit, mai cu seamă că, în circumstanțe speciale, de genul războaielor, sub aparența „dorinței legitime de a ști”, jurnalistul se postează în una sau alta dintre taberele adverse, pentru a pune în pagină, nu oglinda fidelă a realității, ci știrea trunchiată, manipulantă a opiniei publice. Dintr-o atare perspectivă, presa de război a fost un „instrumentum Regni”.

¹ „Răsboiul Popoarelor”, nr. 1, 1914, p. 1.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 2.

⁴ *Ibidem*.

Incursiuni în imaginar

În viziunea lui Ion Gorun, alias Alexandru I. Hodoș, Marele Război urma să schimbe radical fața politică a lumii. Ulterior, această judecată de valoare s-a dovedit o estimare corectă. Context în care, Gorun își declară responsabilitatea morală pentru generațiile viitoare, oferindu-le o „Cronică a războiului”.

La un veac distanță, au devenit un loc comun reprezentările deformatoare, care au facilitat recursul la arme, respectiv: „războiul inevitabil”, „războiul necesar” și „războiul scurt”¹. În epocă, însă, aceste viziuni au alimentat copios filierele manipulării.

Pe parcursul primelor 20 de numere, leitmotivul iconografic de pe prima copertă a revistei îl constituie o reproducere a unei compoziții cu *Cei patru călăreți ai Apocalipsei*, după viziunea din gravurile lui Albrecht Dürer, semănând flagelul războiului asupra unui oraș european (fig. 1). Un gornist, în ipostaza unui soldat prusac de la 1871, trâmbițează, precum unul din cei șapte Îngeri ai Apocalipsei. Autorul alegoriei cu pricina este pictorul romantic Arnold Böcklin (1827-1901),² promotor al simbolismului mistic, ilustrat cu subiecte mitologice².

Fig. 1

¹ Lucian Boia, *Primul război mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, Editura Humanitas, 2014, pp. 25-28.

² *Encyclopedia of Visual Artists*, s.v. (www.visual-arts-cork.com).

Mit, basm, legendă. Mutații ale nucleelor narrative

Pe filonul Creștinismului, *Cei patru călători ai Apocalipsei*, descriși în ultima carte a *Noului Testament – Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul* –, simbolizează tot atâtea flageluri: Ciuma, Războiul, Foametea și Moartea.

Postarea acestei imagini pe frontispiciul revistei „Răsboiul Popoarelor” este un exemplu de manipulare asupra unui public cu sensibilități creștine. Ea induce o viziune eschatologică asupra beligeranței mondiale, încercând să edifice în imaginarul colectiv românesc perspectiva milenaristă a „plinirii timpului” și Armagedonului. De altfel, atunci când a apărut primul număr al revistei, în august 1914, o mare parte din opinia publică europeană se găsea animată de isteria războiului, în vâltoarea căruia goneau revanșard regate și imperii. Însă, în spatele acestui drapaj mediatic al apocalipticismului, rezidau disimulate adevăratele interese politico-economice ale unui război global!

În titlul publicației, formula semantică „Anul de Sânge” nuanțează aspectul unei cromatici milenariste, transmițând la nivel subliminal aceeași idee a Apocalipsei, cu omenirea decimată de război și moarte. Ceea ce s-a și întâmplat.

De facto, întregul clișeu fusese, deja, publicat în presa de propagandă a Imperiului German. Preluarea acestuia pe pagina de titlu a revistei „Răsboiul Popoarelor” dezvoltă, în cele din urmă, atitudini germanofile în rândul unui segment din elita românească. De altfel, chiar redactorul șef Ion Gorun mărturisea, la începutul războiului, evidente înclinații germanofile. Deși se declarase „imparțial”, înclina totuși spre Puterile Centrale. Dintre ipotezele luate în calcul de acesta, „nu poate să fie nici cea mai mică îndoială cum că cea mai favorabilă pentru noi are să fie mergerea cu Austria”¹. În plus, Gorun colabora și la „Minerva”, un ziar explicit germanofil, cu articole în care urmărea reabilitarea imaginii Germaniei în opinia publică românească, precum cel semnat sub titlul *Germanofili și germanofobi*². Reflexele germanofile ne dezvăluie una dintre misiunile revistei „Răsboiul Popoarelor”, și anume aceea de a crea un canal de comunicare menit să edifice un curent de opinie favorabil Triplei Alianțe.

Atitudinea progermană a elitei intelectuale din Vechiul Regat era motivată, până la urmă, și de poziția oficială a țării, care, în anul 1883, semnase un Tratat secret de alianță cu Germania, Austro-

¹ Ion Gorun, *Cele patru ipoteze*, în „Seara”, București, 28 iulie, 1914.

² Idem, *Germanofili și germanofobi*, în „Minerva”, 19 noiembrie, 1915.

Incursiuni în imaginar

Ungaria și Italia¹. La data apariției periodicului analizat (august 1914), atât Regele Carol I, cât și clasa politică românească, nu aplicaseră Tratatul secret. Cu toate acestea, Suveranul era animat de profunde sentimente progermane, datorită ascendenței familiale și etnice, aspect mărturisit și în Consiliul de Coroană din 21 iulie 1914, pe urma căruia, România a adoptat starea de neutralitate, situație diplomatică menținută până în vara anului 1916².

Urmărind destinul revistei, vom remarca un detaliu revelator. Aceasta a apărut sub titulatura „Războiul Popoarelor” doar în perioada neutralității. Iată un alt amănunt pledant pentru misiunea progermană a acestei publicații. Însă, o cotitură majoră se va înregistra în august 1916, odată cu intrarea României în război de partea Antantei, când Ion Gorun se dezice de la politica redacțională de până atunci. Aliniat la noul context politic, acesta afirma că Germania și Austro-Ungaria sunt marile vinovate, iar românii poartă „războiul sfânt pentru întregirea neamului”³. Ultimul număr, din august 1916, va avea numele schimbat în „Războiul nostru, războiul popoarelor”⁴. De notat că, mai târziu, rămas în Bucureștiul sub ocupație germană, Ion Gorun s-a situat, din nou, în tabăra fidela lui P.P Carp, scriind texte care îi dovedeau orientarea progermană⁵.

Fig. 2

¹ ***, *Istoria Românilor, vol. VII, tom. II. De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 169.

² Ion Mamina, *Consiliu de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 27-50.

³ Ion Gorun, *Editorial* în „Războiul nostru, războiul popoarelor”, an III, nr. 1/1916, p. 8.

⁴ „Războiul nostru, războiul popoarelor”, București, an III, august, 1916.

⁵ Lucian Boia, „*Germanofilii*”, p. 231.

Mit, basm, legendă. Mutații ale nucleelor narrative

MARSEILLEZA (După oțelul tăiat al lui Gustave Doré).

PREFATĂ

atun martori ai unor vremuri mari. Fie că s'a alăturat asupra Europei, au se asemănă cu niciuna din marile catasastroane care s'au deslășit până astăzi. În zilele lui Napoleon I, războiul de 18 de ani, sau altele ca aceea, au pătărit înspăimântătoare prin plaga din care au ieșit și a mizeriilor de tot felul, se învârtă în jurul său conștiințele lor: — da

Fig. 3

Revenind la primul număr, din 1914, al revistei „Războiul Popoarelor”, vom remarca, pe contracoperță, o imagine cu putere de persuasiune asupra publicului românesc. Efigia Reginei Elisabeta a fost litografiată într-un medalion, flancat de două muze ale artelor naționale, înveșmântate în straie populare (fig. 2). Dincolo de cromatica poporanistă, o vedem pe regina literată, cea care își semna scrierile cu pseudonimul Carmen Silva. Editorul mai postează, sub acest medalion, o reproducere șapirografiată după versurile manuscrise ale suveranei, din care se evidențiază următorul pasaj: „...croiește-ți cărarea peste talazuri, țara mea!”¹. Evident substantivul „talazuri” simboliza războiul. Ecuția imagine-text se dorea un mesaj de mobilizare și încurajare, adresat întregii țări.

Pe frontispiciul aceleiași pagini, Regina Elisabeta este înfățișată în ipostaza unei surori de caritate, oferindu-i sprijin și apă unui soldat rănit. Deși clișeul o arată în chip de „Mamă a Națiunii”, ea nu a fost niciodată pe front. În schimb, după 1916, viitoarea Regină Maria urma să fie prezentă mereu în rândul soldaților români.

Într-un alt loc din revistă, este postată o reproducere a gravurii „Marseilleza”, semnată de artistul francez Gustave Doré (1832-1883)² (fig. 3). În centrul tabloului, sub un con de lumină, este reprezentată „Libertatea”, personificată în chipul unei femei cu sabia dreptății în mână. Ea călăuzește gloatele populare, înarmate și

¹ „Războiul Popoarelor”, nr. 1 și 2/1914, contracoperța nr. 1.

² *Ibidem*, p. 1.

Incursiuni în imaginar

pornite a se emancipa prin luptă. O viziune iacobină, consubstanțială Revoluției Franceze, adoptată, iată, într-o revistă românească din Primul Război Mondial. Deși prezintă oarecare similitudini cu pictura lui Constantin Daniel Rosenthal, intitulată *România rupându-și cătușele pe Câmpia Libertății*, gravura lui Gustave Doré introduce în câmpul de percepție vizuală a cititorului mesajul revoluționar „Liberté, Égalité, Fraternité”. Cu alte cuvinte, Marele Război urma să năruiască picioarele de lut ale monarhiilor opresoare, descătușând „masele populare”. Sesizăm, aici, accentele unei ideologii ai cărei vectori prezumați puteau fi regăsiți peste Ocean, în America, de vreme ce, însuși conceptul dezintegrării imperiilor central-europene în favoarea constituirii statelor naționale, era susținut și afirmat de însuși președintele Woodrow Wilson¹.

În esență, gravura *Marseilleza*, publicată în „Răsboiul Popoarelor”, susținea conceptul „luptei populare împotriva tiraniei”, ceea ce developează și proliferarea ideologiei de stânga în lumea europeană, anterior izbucnirii Revoluției Bolșevice din Rusia Țaristă. Opțiunea editorului pentru opera lui Gustave Doré susține acest mesaj discret, mai cu seamă că artistul a fost criticat, în timpul vieții, din cauza faptului că gravurile sale prezentau frecvent scene din viața săracă a proletariatului².

În plin război, liderul redacțional Ion Gorun dezvoltă teze pacifiste în care condamnă militarismul marilor puteri. Edificator este următorul pasaj:

„Dacă fiecare din statele europene ar fi fost cu adevărat doritor numai de pace, putea oare să fie ceva mai simplu decât ca să se dezarmeze cu toatele și să-și îndrepte forțele lor întregi spre prosperarea economică și culturală a fiecăreia și a tuturor?”³.

Idee lipsită de ecou, în acele vremuri, cum de altfel, și astăzi. Pe acest palier, atitudinea pacifistă a lui Gorun pare a fi inspirată din frecventarea textelor lui Jean Jaurés, politician socialist francez asasinat în ajunul Primului Război Mondial⁴.

¹ Boris Ranghet, *Relațiile româno-americane în perioada Primului război mondial (1916-1920)*, Cluj-Napoca, 1975, p. 109.

²Friedrich Wilhelm Bautz, *Gustave Doré*, în *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, vol. 1, Hamm, 1975, pp. 1360-1361.

³ Ion Gorun, *Introducere*, în „Răsboiul Popoarelor”, nr. 1/1914, p. 3.

⁴***, *Enciclopedia Primului război mondial*, București, Editura Teora, 2000, p. 29.

Mit, basm, legendă. Mutații ale nucleelor narrative

Revista speculează latura emotivă a publicului țintă. Chiar în numărul al doilea sunt publicate două gravuri cu împăratul Franz Joseph. Prima îl arată la căpătâiul victimelor Atentatului de la Sarajewo: nepotul său, Principele moștenitor al coroanei Franz Ferdinand, și soția acestuia, contesa Sofia Shotek¹. Deși funeraliile celor doi s-au desfășurat distinct², desenatorul îi prezintă împreună, priveghiați de omul Franz Joseph, cu nota explicativă: „Cel mai încercat dintre suverani!”. Această asociere de imagine-text recapitula dramele nefericite prin care trecuse monarhul austro-ungar: moartea fratelui – Maximilian I al Mexicului (1867) –, sinuciderea fiului său – Principele Rudolf al Austriei (1889) –, asasinarea soției sale – Împărăteasa Elisabeta (1898) – și, acum, nepotul său moștenitor – Franz Ferdinand (1914)³.

În cea de-a doua imagine, apare Franz Joseph în postura de bunic, consolându-și nepoții, „orfanii Arhiducelui Franz Ferdinand”⁴ (fig. 4).

Cele două clișee urmăreau să suscite, desigur, compasiune umană, în rândul publicului, prezentându-l pe împărat în ipostaza de victimă. Cu toate acestea, pretextul tragediei personale a unui cap încoronat nu putea motiva declanșarea unui război mondial. Sub aparența deșteptării unor sensibilități colective profund umane, adevăratele motive ale conflagrației erau, temporar, camuflante.

¹ „Răsboiul Popoarelor”, nr. 2/1914, p. 19.

² Călin Radu Anuța, *Arhiducele Franz Ferdinand și rolul său în relațiile româno-austro-ungare*, București, Fundația pentru Democrație și Educație Politică, 2002, pp. 81-90; Paul Morand, *Doamna Albă a Habsburgilor*, București, Editura Compania, 2001, p. 217.

³ Jean Paul Bled, *Franz Joseph*, București, Editura Trei, 2002, p. 595.

⁴ „Răsboiul Popoarelor”, nr. 2/1914, p. 21.

Incursiuni în imaginar

Consiliul de Miniștri Austro-Ungar care a redactat nota cominatorie Serbiei ce i-a fost remisă la 23 Iulie.

Podul de cale ferată care leagă Belgradul de Semlin și care a fost în parte aruncat în aer de Sârbi.

Împăratul Franz Josef primește pentru prima oară în audiență pe orșanii Archiducei Franz Ferdinand.

Fig. 4

Fig. 5

Pe o copertă a revistei, numărul din octombrie 1914, regăsim imprimată iconografia medievală a Morții, împământenită în mentalul colectiv apusean, încă din timpul Marii Ciume din secolul al XIV-lea: un schelet uman însuflețit, care ține o coasă. Sub această imagine, a fost tipărit cu roșu carmin cuvântul „Războiul”¹ (fig. 5). O reprezentare postată, parcă, pentru a resuscita sentimentele fatalității și predestinării, în rândul populației.

Pentru a ilustra vechea rivalitate dintre francezi și germani, revista inserează două gravuri cu valoare de simbol: „Față în față, santinela franceză și santinela germană”, în uniforme de combatanți ai Războiului franco-prusac de la 1870-1871² (fig. 6-7).

¹ „Războiul Popoarelor”, nr. 5/1914, coperta 2.

² „Războiul Popoarelor”, nr. 2/1914, pp. 24-25.

Mit, basm, legendă. Mutații ale nucleelor narrative

Fig. 6

Fig. 7

În alt loc, imaginea și textul par să reitereze frustrările Franței, de pe urma aceluia război, când gloria imperială a națiunii franceze fusese îngenunchiată de prusacii lui Bismark. Pe acest fond, este glorificat patriotismul poporului francez în fața „năvălitorilor germani”, sub timbrul iconografic al unei simple fotografii – „Monumentul de la Belfort, în amintirea eroicei rezistențe a cetății în 1870-1871”¹. Întreaga panoplie este aliniată contextului: către sfârșitul lunii octombrie 1914, rezistența trupelor franceze a zăgăzuit ofensiva germană, iar Frontul de Vest s-a stabilizat la Ypres².

La finele anului 1914, redacția publica un desen alegoric, reprezentându-l pe „Zeul Marte”, semn că o bună parte din lumea civilizată se afla, deja, sub spectrul războiului³.

Într-un alt număr al revistei, de la sfârșitul lunii ianuarie 1915, Imperiul Britanic este personificat de Zeița Athena, înarmată cu Tridentul lui Poseidon, spada regelui Arthur și scutul cu efigia Albionului, stând majestuos pe puntea unui crucișător, semn că Anglia deținea supremația, în războiul maritim⁴ (fig. 8). Și această alegorie era rezonantă evenimentelor de pe teatrele de operații: la 24

¹ „Răsboiul Popoarelor”, nr. 6/1914, p. 82.

²***, *Enciclopedia Primului război mondial*, pp. 45-46.

³ „Răsboiul Popoarelor”, nr. 6/1914, p. 88.

⁴ „Răsboiul Popoarelor”, nr. 7/1915, coperta 1.

Incursiuni în imaginar

ianuarie 1915, în Bătălia de la Dogger Bank, flota britanică a raportat o victorie tactică asupra navelor germane¹.

Fig. 9

Fig. 8

Spre exasperarea tuturor, Marele Război nu s-a dovedit a fi de scurtă durată. *De facto*, această beligeranță globală s-a întins pe mai bine de patru ani (1914-1918). La nivelul combatanților, motivațiile inițiale, induse de superiori, falimentaseră. Mizeriile vieții în tranșee și omniprezența morții au contribuit din plin la scăderea moralului trupe². În plan propagandistic, declinul salvator a venit pe filiera sensibilităților creștine. Așa spre pildă, în ediția din preajma Paștelui anului 1915, a revistei „Războiul Popoarelor”, apare reprodus un afiș, diseminat pe frontul francez. În imagine, un soldat francez muribund, cu „Legiunea de Onoare” atârnată la piept, este mângâiat de Iisus purtând cununa de spini. Învăluți de nimbul luminii spirituale, eroii apărător al patriei franceze își încredințează sufletul în mâinile Mântuitorului, astfel încât tabloul sugerează transfigurarea câmpului de luptă în Golgota. Soldatul nu mai omora cu flinta sau tunul, ci, pur și simplu, el devenise martirul, purtător al unei Cruci. Sub același desen, reprodus ulterior, apare legenda: „Credincios până

¹***, *Enciclopedia Primului război mondial*, p. 62.

² Liviu Maior, *România din armata habsburgică. Soldați și ofițeri niștați*, București, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 196-197.

Mit, basm, legendă. Mutații ale nucleelor narrative

la moarte!”, insinuând ideea de Cruciadă¹. Este și acesta un crâmpei din manipularea sentimentului pietății populare. Dar, cum stăm cu mitul Cruciadei, de vreme ce, în Europa, se războiau creștinii între ei? E adevărat, de confesiuni diferite.

Până la Primul Război Mondial, chestiunea conflictelor armate moderne era apanajul bărbaților. Însă, această beligeranță a inaugurat una dintre valențele insolite ale feminismului: femeia-soldat. La români, după 1916, a intrat în Pantheonul național efigia eroinei de la Jiu – Ecaterina Teodoroiu. Dar, în 1914-1915, femeia-soldat putea fi găsită sub steagul „Crucii Roșii”, precum și în postura excepțională de combatantă. La francezi, pilda medievală a Ioanei d’Arc fusese grevată durabil în mitologia națională. În cazul germanilor, însă, „frontul de acasă” mobilizase femeia în industria de armament.

Eroismul anonim al femeii prusace este transpus grafic, în paginile revistei „Războiul Popoarelor”, printr-un „tablou reprezentând partea care au luat-o femeile teutone în celebra luptă de la Aquae Sextiae, cu romani”² (fig. 9). În realitate, în anul 102 d. Hr., romanii i-au înfrânt pe teutoni, în această așezare din sudul Franței⁴. Însă, episodul rezistenței germanice din antichitate primea valențe noi, pe fondul intrării Italiei în război, împotriva austro-germanilor, în vara anului 1915⁵.

În decursul Primului Război Mondial, „istoria la firul ierbii”, a consemnat deseori frământările prin care a trecut micul soldat. În viziunea simplistă a combatanților de grade inferioare apăruse o dilemă: dacă împărații și regii au ceva de împărțit, de ce nu rezolvă problemele între ei, într-o confruntare directă? În limbajul popular, războiul era al capetelor încoronate și nu al celor din tranșee, care nici măcar nu se cunoșteau, fiind puși, însă, să se omoare unii pe alții⁶. Propaganda de război maschează această problemă reală, prin diseminarea imaginii eroului-soldat, recompensat și onorat de înalta ocârmuire a armatelor. Revista românească a preluat, la rândul-i, asemenea clișee din presa franceză, unul dintre ele cu următoarea

¹ „Războiul Popoarelor”, nr. 11/1915, coperta 1; nr. 14/1915, contracoperta 1.

² Radu Leca, *Femeia militar – o luptă câștigată?*, în „Psiholog. Revista Europeană de Psihologie și Coaching”, numărul din 20 mai 2015.

³ „Războiul Popoarelor”, nr. 11/1915, p. 164.

⁴ Horia C. Matei, *Enciclopedia Antichității*, ediția a II-a, București, Editura Meronia, 1996, p. 33.

⁵ * * *, *Enciclopedia Primului război mondial*, p. 73.

⁶ Dorin Petresc, Ioan Lăzărescu, *Istoria Regimentului cezar și reges nr. 64 Infanterie Orăștie (1860-1918)*, Deva, Editura Corvin, 2004, p. 174.

Incursiuni în imaginar

explicație: „Legiunea de Onoare. Eroul rănit e decorat, pe patul de suferință, de către generalul său”¹. După intrarea României în război, Regele Ferdinand I nu numai că a împărțit și el medalii țăranilor-soldați, dar a și încheiat cu aceștia un contract social mult mai eficace, promițându-le că toți aceia care vor lupta până la capăt, vor fi împroprietăriți cu pământ².

În anii 1915-1916, cumplitul angrenaj al războiului continua să secere sute de mii de vieți, pe întregul Mapamond. Revista lui Ion Gorun publica o gravură cu impact deosebit asupra publicului: o mamă îndurerată, a tuturor celor căzuți pe teatrele de luptă, care sta îndoliată pe o Golgotă de cruci, având ramul de palmier al Victoriei în mâini și privirea îndreptată către Cer³ (fig. 10).

Fig. 10

¹ „Răsboiul Popoarelor”, nr. 12/1915, contracoperta 1.

² Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru Regi (1866-1947)*, vol. II: *Ferdinand I*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 28.

³ „Răsboiul Popoarelor”, nr. 15/1915, p.220.

Mit, basm, legendă. Mutații ale nucleelor narrative

Orice ar fi vrut acest gazetar să sugereze, bilanțul final din 1918 a înregistrat moartea a peste 8 milioane de soldați, din toate armatele implicate¹.

Analiza noastră se oprește aici, deoarece economia unui succint studiu de caz își poate propune, în particular, doar deschiderea palierelor de investigație asupra modalităților de exprimare jurnalistică, din timpul Marelui Război (1914-1918). Ariile tematice și conceptuale decodificate pun în evidență ambivalența presei românești, cu balansul utilității sale între informare și manipulare, partizană când Puterilor Centrale, când Antantei, aspecte deplin integrate lumii publicisticii europene.

Beneficiind de conexiunile cu oficiile redacționale din Occident, revista „Răsboiul Popoarelor” respectă cronologia Primului Război Mondial. Gazetarul Ion Gorun propunea publicului o cronică globală a evenimentelor belicoase, de pe varii meridiane, încercând să creioneze mersul războiului „pas cu pas”. Dintr-o atare perspectivă, publicația, deși a avut o viață scurtă (1914-1916), constituie un izvor istoric.

În genere, chiar discret manipulat, publicul cititor a fost informat din mai multe surse străine, cu privire la primii doi ani de război mondial, cei ai neutralității și expectativei românești, până la cristalizarea opțiunii pro Antanta și a interesului național.

La o sută de ani de la acele evenimente, revista „Răsboiul Popoarelor” poate fi privită ca unul dintre primele proiecte ale jurnalismului de front din țara noastră, reprezentând un aspect particular din istoria presei românești și europene, în conexiune nemijlocită cu Primul Război Mondial.

Bibliografie:

„Răsboiul Popoarelor. Cronica evenimentelor anului de sânge 1914 (1915)”, anii I-II, București.

„Răsboiul nostru, războiul popoarelor”, București, an III, 1916.

***, *Enciclopedia Primului război mondial*, București, Editura Teora, 2000.

***, *Istoria Românilor, vol. VII, tom. II. De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.

ANCUȚA, Călin Radu, *Arhiducele Franz Ferdinand și rolul său în relațiile româno-austro-ungare*, București, Fundația pentru Democrație și Educație Politică, 2002.

¹ Dorin Petresc, Ioan Lăzărescu, *Istoria Regimentului cezar și regesc nr. 64 Infanterie Orăștie...*, p. 199; Vyvyan Brendon, *Primul război mondial, 1914-1918*, București, Editura ALL, 2003, p. 2.

Incursiuni în imaginar

- BAUTZ, Friedrich Wilhelm, *Gustave Doré*, articol în *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, vol. 1, Hamm, 1975.
- BLED, Jean Paul, *Franz Joseph*, București, Editura Trei, 2002.
- BOIA, Lucian, „Germanofili”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Editura Humanitas, 2010.
- Idem, *Istorie și mit în conștiința românească*, edițiile I-VII, București, Editura Humanitas, 1997, 2000, 2002, 2005, 2010, 2011, 2012.
- Idem, *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*, edițiile I-IV, București, Editura Humanitas, 1998, 2002, 2008, 2013.
- Idem, *Primul război mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, Editura Humanitas, 2014.
- BRENDON, Vyvyan, *Primul război mondial, 1914-1918*, București, Editura ALL, 2003.
- Encyclopedia of Visual Artists*, s.v. (www.visual-arts-cork.com).
- GORUN, Ion, *Cele patru ipoteze*, în „Seara”, București, nr. din 28 iulie 1914.
- Idem, *Editorial* în „Războiul nostru, războiul popoarelor”, an III, nr. 1/1916, p. 8.
- Idem, *Germanofili și germanofobi*, în „Minerva”, nr. din 19 noiembrie 1915.
- Idem, *Introducere*, în „Războiul Popoarelor”, nr. 1/1914, p. 3.
- GRAUR, Constantin, *Cu privire la Franz Ferdinand*, București, Editura „Adevărul”, 1935.
- LECA, Radu, *Femeia militar – o luptă câștigată?*, în „Psiholog. Revista Europeană de Psihologie și Coaching”, numărul din 20 mai 2015.
- MAIOR, Liviu, *Românii din armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, București, Editura Enciclopedică, 2004.
- MAMINA, Ion, *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
- MATEI, Horia C., *Enciclopedia Antichității*, ediția a II-a, București, Editura Meronia, 1996.
- MORAND, Paul, *Doamna Albă a Habsburgilor*, București, Editura Compania, 2001.
- PETRESC, Dorin; Lăzărescu, Ioan, *Istoria Regimentului cezar și regesc nr. 64 Infanterie Orăștie (1860-1918)*, Deva, Editura Corvin, 2004.
- POP, Ioan Aurel, *Istoria, adevărul și miturile (Note de lectură)*, București, Editura Enciclopedică, 2002.
- RANGHET, Boris, *Relațiile româno-americane în perioada Primului război mondial (1916-1920)*, Cluj-Napoca, 1975.
- SCURTU, Ioan, *Istoria Românilor în timpul celor patru Regi (1866-1947), vol. II: Ferdinand I*, București, Editura Enciclopedică, 2001.
- SIMION, Eugen, *Mit, mitizare și demitizare*, în „Curentul”, București, numărul din 22 iulie 1999.

~~~~~

Dorin PETRESC: Doctor în Filologie. Membru în Asociația Cercetătorilor Istoriei Bisericii Greco-Catolice, Societatea Scriitorilor Militari, Centrul de Cercetare a Imaginarului „Speculum”, Universitatea „1

Mit, basm, legendă. Mutații ale nucleelor narrative

Decembrie 1918” Alba-Iulia ș.a. A publicat o serie de studii de specialitate și recenzii, axate pe domeniile - istoriografie, demografia istorică, heraldică și genealogie familială, istoria Bisericii, culturii și civilizației din Transilvania, istoria artei, istorie militară, etnografie și antropologie, editate în volume ale unor conferințe, precum și în periodice precum: „Sargetia”, „Annales Universitatis Apulensis”, „Patrimonium Apulense”, „Miorița”, „Semne”, „Dacia Creștină”, „Perspective istorice”. De asemenea, este autorul sau coautorul a 7 cărți și monografiilor de istorie și cultură regională. Desfășoară o intensă activitate de popularizare a istoriei mentalităților, culturii și civilizației, materializată prin diseminarea a peste 200 de articole, eseuri și materiale literare, în presa locală. Totodată, este realizatorul și colaboratorul permanent al unor emisiuni de televiziune, la studiourile teritoriale și naționale, pe teme de istorie și cultură, difuzate în aproape 200 de ediții, dintre care amintim: *Martori și mărturie*, *Arhivele memoriei*, *Detaliul și perspectiva*, *Fețele nevăzute ale istoriei*. În anul 2015, sub egida Centrului de Cercetare a Imaginarului „Speculum” și în colaborare cu dr. Alexandru Gruian, a realizat proiectul televizat «Colocviile „Lumea în oglindă”».

Corina Păcurar, 11 - *Kinky*, tehnică mixtă